

Kornis Mihály

BEAVATÁS?

Lezüllött ceremóniák

Korunkban a legtöbb ember oly felkészületlenül éli meg élete érdemlges változásait, iskolába kerülését, érettségi vizsgáját, első gyermeke születését, majd végül, a halála közeledtét is, mintha ráomlana a ház. De az Amazonas-esőerdő vagy az új-guineai dzsungel mélyén élő archaikus törzsi társadalmakban még magától értetődő, hogy mielőtt belépünk a felnőttkorba, illetve az élet bármely, a törzs tagja számára kikerülhetetlenül adott, új szakaszába, a minket számontartó közösségtől a szükséges beavatást kapjuk meg. Így van ez az emberrel Japánban is, Indiában és még néhány, a hagyományt viszonylag épen megőrizni képes kultúrában. Mi, kelet-európai városlakók viszont nem ilyen világban élünk, itt a kollégiumi vagy katonaságbeli „simázások”, megerőszakolások, netán húsvéti locsolások, „próbaesküvők”, sírva vigadó aranylakodalmak és a többi „beavatási ceremónia” értelmét veszített pillanatai az életnek. Valóságos közösséggel bíró népeknél, aki valóban öreg, az a halálra készül. Halála közeledtét nem az életkora üzeni meg a közösség tagjainak – egyébként se naptár mondja meg neki, hol tart, sokkal inkább annak a tudása, amin addig keresztülment, amit abból megértett; mindaz, amit magától elvár. Archaikus társadalmakban ezt úgy mondják: (önismerete) kapcsolatban áll „a magasabb erőkkel”. Azokhoz az út belőle, az emberből magából vezet, ha netán úgy nem találja, megkéri közössége szellemi vezetőjét, a sámánt, a varázslót, a füves embert, a látnokot, a tudót, a műstészt, hogy mutassa meg neki, mert itt az ideje.

Az életet természetes halállal befejezni kitüntetés

Rendezett világokban az ember utolsó éveiben elkülönülhet a többitől, valóját az elmúlásra való készülődéssel teheti tartalmassá. Ma azonban mi-

felénk az aggot úgynevezett szociális otthonban helyezik el, netán bedugják valami úgymond „elfekvőbe”, egy halál előtti ember-raktárba.

Értjük mi azt, hogy nem csupán „társadalombiztosítási illetményre” volna szükségünk, amikor a munkában végképp elfáradtunk? Életünk, amennyiben megérdemli ezt a nevet, emelkedő szinteken történő helytállás volt, életkoronként változó kihívás, s életszakaszaink csúcsa az ahelyt elért és társadalmilag elismert helytállás. A halálra való felkészülés az utolsó beavatási ünnep első fele. Előjáték minden beavatás – alkalmassá tétel. A beavatás a helytállás. Utoljára a halál.

Az élet maga is – legalábbis én így fogom fel – beavatás abba, ami az élet után következik, s bármi is legyen az, innen nézve elvileg megismerhetetlen.

De ki meddig jut, milyen magasságban, illetve mélységben készül távozni, mennyire uralja az életét, pillanatait, „sorsát”, vagy, mint oly sokan érzik, mit kezd sorsának teljes hiányával – ez befolyásolja halálának inenső partját, a halálában (számára még felfoghatóan) megnyilatkozó sorseseeményt.

A halál az élet felől nézve felfoghatatlan.

Nem okosnak kell lennie annak, aki élete adott szakaszán sikeresen túl akar jutni, de a beavatás pillanatában helytállni, hűnek maradni, igen, mindhalálíg. Mihez hűnek?

Ezt mondja meg az embernek a halál pillanatának egyszerisége.

Aki az élet beavatottja, nem szorong tárgyaltanul, amikor a halálára gondol. Nem földhözragadtan fél, mint némely dúsgazdag, aki milliárdokért mélyhűtteni a testét, külön az agyát, s ebben, illetve a jövő orvostudományában mint halhatatlansága egyetlen esélyében bíz. Elodázza? Sietteti halála tudomásulvételét. Az élet beavatottja mind kevésbé háborgó lélekkel várakozik. Mint aki kalandra indul. De az élet végpillanata, mint Jézus kétségbeesett utolsó kiáltása is a kereszten, iszonyatosan elhagyott pillanat.

Senki nem hal meg, aki nem egyezik bele

Tovább kínlódik, hozzá kell járulnunk. A pillanatba kell beleegyeznünk. Egyöntetűen állítják, akik a halállal nap mint nap találkoznak, mentősök, orvosok, sebészek, ápolók: ahhoz, hogy valaki kimúlják, előbb bele kell egyeznie neki magának. A jeleket nem mindig észleli a külvilág, de jelei vannak. (Ebbe itt nem megyek bele, bőségesen tárgyalja a haldoklás szakirodalma.) El kell fogadnunk a halált. Meghalni pokolian nehéz. Bizonyára még akkor is, ha tarkón lövik az embert, bár annak időhossza szub-

jektív, hitelesen az érzékeli, akivel megtörténik. Sose tudjuk meg. Meghalni is, mint megszületni, a legnagyobb próba. Halála közeledtén az ember magányossá válik. Megszületni és meghalni egymagunknak kell. Előbbiben segíthet anyánk, utóbbiban azonban senki. (Ha csak meg nem öl. Ha ugyan az segítség.) Nem transzcendens pillanat, annak a negatívja. Semmi mesei. Rettenetes.

Meghalni életünk talán legnehezebb feladata

Még egy baleset során bekövetkező halál se minősíthető „véletlennek”. A balesetet szenvedő ember érzékelő-észlelő apparátusa tévedett a döntő pillanatban, ez okozza vesztét. De hogy ő abban a pillanatban épp „nem figyelt oda”, az nem véletlen. A halálos betegségben szenvedő és abban a végső stádiumba jutott ember tisztában van vele, hogy meg fog halni, és maga dönti el, hogy mikor áll készen rá. Akadnak, akik önnön haláluk felett is urak. A rendezett lelkű emberek. Többen vannak, mint képzeljük, csak hát haláluk természete (többnyire az életük is) az élők előtt rejtve marad. Akik birtokolják életerejük mezőjét, könnyebben mennek el.

Sören Kierkegaard

A dán filozófus egy szép napon, amikor kora Koppenhágájának vezetőköreit már úgyszólván teljes egészében maga ellen fordította, az egyházi hatalmasságokat éppúgy, mint a világiakat, s elfogyott a pénze is, sétált egyet a városban, vidáman, kissé érthetetlenül búcsúzkodott, mint aki kirándulásra készül, örültek is neki, hogy rászánja magát, akik szerették, aztán hazament, levetkezett, becsúszott a takarója alá, és elaludt. Másnap nem ébredt fel.

Feleségem édesanyja, egészen különleges, nagy életerejű, derűs hölgy nyolcvanhét éves korában, halálos betegség végstádiumában szenvedve, egy pillanatra jobban lett, és azt találta mondani az egyik lányának, aki ápolta, most inna egy korty Vermuthot. Amikor utoljára volt magánál, de pillanat alatt észlelte, hogy a legnemesebb márkából hoztak ajándékba egy díszes üvegnyit. Köztudomású volt róla, hogy ő alvás előtt és csakis vörösbort iszik. Szilveszterkor pezsgővel koccintott, de csak a nyelvét nedvesítette meg vele. Most meg Vermuthot kért. Biztosan erre gondoltál?, kérdezték. Felmutatták előtte az üveget. Bólintott. Mennyit kérsz? Leheletnyit, súgta. Felhajtotta, hátradólt, lehunyta a szemét. Többé nem is nyitotta fel.

Az embernek kezében van a sorsa

Teljesen persze csakis azé, aki kivívja. Nem állítom, hogy az ember kezében tarthatja az életét, bár szerintem valamennyire mégis. Mindenesetre, mikor gondoljuk, hogy most aztán nem lehet a kezünkben, valószínűleg, és éppen ezzel a gondolattal ott is mi vagyunk a döntő tényező. Vagy meg akarunk születni, vagy nem. Megszületni életünk másik, keserves próbatétele. A császármetszéssel születés durva élethátrány – az első, a legnagyobb edzés elmarad. Saját akaratunkból belépni az élet kapuján, sorsformáló élmény. Sikeres beavatás.

Aki túléli a születését, annak az esélye, hogy még valameddig életben marad, százalékosan megnő. Aki élete első három hónapját is túléli, már nem is szólva első három évről, majdnem biztosan megéri a felnőttkorát. Az első három-négy napban, hétben, évben sokkal könnyebb meghalni, mint azután. Vagy így tartották régebben, nekem így mesélték a szüleim. És aztán vagy akarunk beszélni, vagy nem. Nemcsak a fejlődésben visszamaradt gyermekek, de lángelmék sem nyitják szóra a szájukat, hogyha nem akarják, négy-öt éves korukig se. Ők tudják, miért. A szüleik nem tudják. Orvosaik se tudják, szerintem, már ha olyan csacsák a szüleik, hogy orvoshoz viszik a néma gyermeket, és a rossz orvos meg is mondja, hogyan bírhatná szóra. Okos gyerekek okos szülei alapjogaikban nem korlátozottak. Például akkor szólalnak meg, amikor akarnak. Azt csinálnak, amit akarnak.

Albert Einstein a banális példa: öt és fél éves koráig hallgatott, nem szólalt meg, aztán egyszer csak így a szólt az anyjához: – Kérem a vaját. – Attól fogva szóba állt a külvilággal. Készen állt hozzá a maga szintjén. Emmanuel Swedenborg, a nagy svéd tudós, látnok, diplomata, ragyogó elme a tizenharmadik században, egészen pontosan meg tudta mondani (természetes) halála napját is, másfél hónappal annak előtte. Nem a csillagokban nézte meg, nem is valami kristálygömbben. Egyszerűen tudta. Úgy tudta, ahogy az átlagember érez. Egy barátjának árulta el, ha jól emlékszem, levélben, csak úgy, abból tudjuk, hogy ez így történt. Nem öngyilkos lett Swedenborg, ahogy Kierkegaard se. Elaludtak.

Hogy beavattassunk

az életbe, az élet különböző szintjeibe – mert százszor és százezerszer újra az életbe, és csak egyetlenegyszer a halálba, ami végleges és biztos, különben nem halál, hanem beavatás –, át kell élnünk már ekkor valami halálhoz hasonlót, hangsúlyozom: **ÁT KELL ÉLNÜNK egy HALÁLHOZ HASONLÓ** megrázkódtatást.

Minden nagy életfordulatunk, válságunk, szerelmünk, betegségünk idején megtörténik. Újra meg újra, vállalnunk kell a legrosszabbat, és rá kell ébrednünk, hogy túlélhető. Ekkor megváltozik bennünk valami, ami képessé tesz arra, ami vár ránk. Ez a beavatás.

Igen fontos, hogy úgymond a szívem mélyén is vállaljam, amit vállalni akarok, ne formálisan fohászkodjam: ne legyen más választásom. Meg kell történnie bennem az igennek, mégpedig magamtól. Tudnom kell egy s mást, hogy elérjem a céljaimat. Például ismernem kell a halálos ijedelem természetét, hogy mindegyre erősebb legyek nála. Meghaltam, amikor ott hagytak az iskolában. Az első elemiben, szeptemberben. De már előbb is meghaltam, amikor az óvodában, vagyis a bölcsődében hagytott ott az édesanyám. S utána még hányszor! Ez kegyetlen, de ebben a kegyetlen világban, úgy tűnik, elengedhetetlenül szükséges beavatás volt. Mivel jól szeretett előtte három, illetve hat évig, felvértezett, kibírtam. Kibírtuk.

Kibírtuk, ha kibírtuk

Katonai behívó esetén nem a közösség, hanem annak bürokratikus imitációja, az államapparátus részéről jön a fölszólítás: itt az ideje, hogy úgy táncolj, ahogy füttyölünk. Megtanítunk gondolkodás nélkül engedelmessé válni. (Nem akarok ma belekezdeni ebbe.) Én a fordítottját szeretném elérni előadás-sorozatommal: hogy gondolkodva éljenek, kialakítsák a világukat, kicsi, de valóságos, élő közösségüket az élet teljes valóságával megértsék, mi több, át is érezzék, hogy miért s hogyan érdemes vállalni nehézségeket, de miféleképpen igen, és miféleképpen nem... Az élettapasztalatomat szeretném átadni. Ahogy, mint Salman Rushdie, a nagyszerű angol-indiai író egyik írásában olvastam, az öregemberek az isten háta mögötti indus falvakban mesemondókká válnak, üldögélnek a falu közepén, és mesélnek azoknak, akik még nem tudnak annyit, mint ők, de kíváncsiak, és köréje guggolnak. A beszélő pedig mindent elkövet, hogy – noha más dolguk is van – ameddig csak lehet, mellette guggoljanak és hallgassák. Hol elmondanak az életükből egy történetet, vagy nem is az életükből, ahol az unalmassá válhatna, hol énekelni kezdenek vagy játszani, bevetnek mindent, ahogyan a regényírók is, hogy végigolvassák az ő ménkü-vastag könyveiket. Én is úgy igyekszem beszélni, változatosan, minden trükkjével, csapongásával a beszédnek, hogy minél többen maradjanak velem, hallgassanak engem tovább.

Ha idejönnek hozzám

Ha beiratkoznak egy évekig tartó előadás-sorozatba, igenis azt akarják, hogy beavassák magukat. Ne is elégedjenek meg kevesebbel, mondják el mindent, amit tudok! Manapság ez már nem szokás. Pénzben jól kifejezhető ára van minden ál-hírnek, minden ál-tudásnak, ráadásul nem titkolják magukról, hogy blöffök, kitalációk, hírlapi kacsák, eldobható olvasnivalók, ám ez nem csökkenti, inkább növeli a keresletet irántuk. De jó, hogy nem igaz! Szegény és gazdag ember az efféle, szemétnak született nyomtatott papírra, egybefűzött szórólapokra, agitációs füzetre, elektronikus, illetve digitális pattogatott kukoricára adja ki a pénzt ebben a, hogy is mondjam, „információs társadalomban”, amit annak csúfolnak, azok, akik „szabadidejükben” „kulturálódni”, dehogysis, „kikapcsolódni” vágynak. (Legszívesebben a vágy szót is idézőjelbe tenném, de ez most még nem lenne világos. Szó lesz róla későbbi előadásaimban.)

Senki nem tud semmit

Ez egy csodálatos film címe volt, még gyermekkoromban láttam, a második világháborús ellenállás világáról szólt mulatságosan, ettől volt csodálatos. Ahhoz a kihalófélben lévő generációhoz tartozom, akiknek a tagjai közvetlenül a háború után születtek, akkor, amikor még a háborúban meggyilkolt, lemészárolt civil lakosság, sok millió ember és a földig rombolt Európa borzalmának emléke friss volt még. Nekünk, gyermekeknek a felnőtt arcán a háború pusztta említésére látni lehetett a félelmet, a nagy félelmet, azt, amit ma a politikusok arcán se lehet felfedezni, ha globális méretű konfliktus lehetőségéről esik szó. Ezért is volt kirobbanó siker a kacagtatva is borzalmakról szóló *Senki nem tud semmit*. Ez a háború legfőbb tanulsága. Hogy egy háború, akár az iraki, vagy egy, a 2001. szeptember 11-eihez hasonló terrortámadás megeshet, az azért van, mert senki nem tud semmit.

Nem a gépek buták és sötétek, hanem azok, akik a hatalmukban tartják. Újra ott tartunk, hogy senki nem tud semmit. E tény következménye, valószínű megszenvéde, attól tartok, számunkra még hátravan. Hadsereg sem volna, ha a homo sapiens képzeletben nem imádna háborúzni. Még főemlős majom korából a szokása ez neki, több annál, agresszivitásának kulturált formája. A jó gyerekek hadsereget kapnak. De a fegyveres harcot már nem üres, füves térségeken vívják, és nem úgy, mint Az őserdőben, szentként tisztelt szabályokat betartva, nyílveszőkkel, hanem mindenekelőtt a civil lakosság ellen, nem azzal a céllal, hogy a szembenálló fél kapituláljon, hanem azért, hogy pusztuljon. Már nem érzi az ember, hogy a másikat les-

ből agyoncsapni nem hőstett. Ölni, minél több embert egyszerre, akár gyereket is, az a hőstett. Már Európa határain is.

Mi tagadás, az embernek élvezetes ütni

Ha nem volna az, tartózkodna tőle, akár az állatok, akik végszükségükben ölnek. Az embernek – embere válogatja persze, de a többségnek mint ha jólesne – élvezet, akár csak egy szúnyogot is megölni személyesen, a két körme közt. Lemondás, áldozatkészség kell ahhoz, hogy ne öljünk még mást. Van egy, még politikai körökben is gond nélkül hangoztatott, obszcén közmondás, miért van ehhez természetes joga az emberek egy részének: miben különbözik az erősebb kutya a gyöngébbtől? Ez érv. Pár éve még nevettek is rajta, vagy talán még ma is nevetnek azok, akik férfinak képzelik magukat tőle. Pedig két világháború után már mindenkinek tudnia kellene, hogy a hatalmi erőérvényesítés mint megoldás, csapás.

A csapás erejétől, kiterjedésétől függően aljasság, vagy gaztett.

Aki a maga választotta, öntörvényű csoportban óhajtja végigjátszani az életét, külön az összes többitől, üldözendő, aki ellenben a fizikai értelemben legerősebbek csoportjában, hordában, erőérvényesítő bandában él, az tiszteletre méltó. S úr a többi csoport és minden egyes, nála gyöngébb felett.

Csoportban a hímek nagyok

Azt hiszik – személyes felelősségük a csoportnak átadásával, személyes lelkiismeretük feladásával –, a közösségért értelmes áldozatot hoznak. A férfiasság fogalmának tragikus elfajzása ez, már azt nem mondhatom, hogy elhomályosulása, mert a történelem vértenger, vértenger és lángtenger, erről nem kell sokat beszélni, büntettek sora, városok és népek ellen, mindenki mindenki ellen. És nincs segítség.

Kicsi, de létező

Annak van igénye segítségre, aki nem érzi jól magát az általánosan szokásos örületében. Szeretnék mindenkit megnyugtatni: az élet nem felvétele a hülyék iskolájába. Nem kell megfelelni. Nem is lehet. Ez itt egy nagyon érdekes dolog, ez az élet. Ami félelmetes benne, az a legérdekesebb. Olyan nincs, hogy megfelelés. Az élet játszva tanulás, vagy pedig kinszenvedés. Én az előbbit javasolom. És sosem leszünk, istennek hála, érettek, hacsak a halálban nem. Azért halunk meg, mivel megértünk rá.

Éretté válunk

Lehullunk az élet fájáról. S ha sikerül megérnünk, hogy a földi létezés poklába beavatottan pottyanjunk ki annak túlsó oldalán, s ne éretlenül tépjén le a szélvihar a fáról, akkor el tudjuk fogadni a halálunkat is. De előbb bátran meg kell tapasztalnunk a dolgokat, azok összes fokozatát. Az égen vándorló Nap pillanatról pillanatra másképpen süt a gyümölcsökre. Rainer Maria Rilke gyönyörűen ír erről:

„O Herr, gib jedem seinen eignen Tod.
Das Sterben, das aus jenem Leben geht,
darin er Liebe hatte, Sinn und Not.”

„Saját halálát add meg, Istenem,
mindenkinek, azt, mi létében érik,
amelyben vágy volt, ínség s értelem.”
(*Saját halál.* Részlet. Nemes Nagy Ágnes fordítása)

„Készülj, Uram. Nagy nyáridőd letelt.
Napóráinkra jöjj el árnyvetőnek,
s a mezőket szélbe borítva szeld.

Késő gyümölcsöt sürgessen szavad;
add, még két napjuk délszakibb lehessen,
s amit kezdtél velük, kiteljesedjen,
csöpp el ne vesszen dús fűrtből zamat.”
(*Őszi nap.* Részlet. Tandori Dezső fordítása)

Amikor a gazda a szőlőt oltja tavasszal...

Ezt is Rilkénél olvastam: megmetszi az ágat, ott kigyuggyan leve, „sír a szőlő”, mondják a francia parasztok, ez az értelmes szenvedés képe Rilkénél. Ami az élettel jár. Ahhoz, hogy valami új sarjadjék, el kell viselnünk az élet metszéseit. A háború nem gyógyító szenvedés. Nem az életre tanít, hanem az értelmetlen halál borzalmára tanítja meg az élvemaradókat. Ha vannak. A beavatott nem fél a haláltól. Egy épségben, értelmesen megélt élet után valakinek a saját halála mint csakis őáltala felbontható ajándék érkezik el hozzá. Személyesen. Addig tanul. Ébredszik.